

Zadeva C-41/22

Predlog za sprejetje predhodne odločbe

Datum vložitve:

18. januar 2022

Predložitveno sodišče:

Landgericht Erfurt (Nemčija)

Datum predložitvene odločbe:

13. januar 2022

Tožeča stranka:

XXX

Tožena stranka:

Helvetia schweizerische Lebensversicherungs-AG

Landgericht Erfurt

[...] (ni prevedeno)

Sklep

o predložitvi predloga za sprejetje predhodne odločbe

Sodišču Evropske unije

v sporu

XXX

– tožeča stranka –

[...] (ni prevedeno)

proti

Helvetia schweizerische Lebensversicherungs-AG[...] (ni prevedeno)

– tožena stranka –

[...] (ni prevedeno)

zaradi razveljavitve po odstopu od življenjskega/pokojninskega zavarovanja

je osmi civilni senat Landgericht Erfurt (deželno sodišče v Erfurtu, Nemčija) [...] (ni prevedeno) dne 13.01.2022

sklenil:

I. Postopek se prekine.

II. Sodišču Evropske unije se na podlagi člena 267 PDEU predložijo ta vprašanja glede razlage prava Unije:

1. Ali pravo Unije, zlasti člen 15(1) Druge direktive o življenjskem zavarovanju, člen 31 Tretje direktive o življenjskem zavarovanju in člen 35(1) Direktive 2002/83, eventualno v povezavi s členom 38 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah, nasprotuje nacionalni ureditvi ali sodni praksi, v skladu s katero je zavarovalcu po tem, ko upravičeno uveljavi svojo pravico do odstopa od pogodbe, naloženo trditveno in dokazno breme v zvezi z določitvijo zneska koristi, ki jih je dosegla zavarovalnica? Ali se s pravom Unije, zlasti z načelom učinkovitosti, v primeru, da je takšna porazdelitev trditvenega in dokaznega bremena dopustna, zahteva, da ima v zameno zavarovalec pravico od zavarovalnice zahtevati informacije, oziroma da ima druge olajšave, kar bi mu omogočilo uveljavljanje njegovih zahtevkov?

2. Ali je prepovedano, da se zavarovalnica, ki zavarovalca ni oziroma ga je napačno poučila o njegovi pravici do odstopa od pogodbe, sklicuje na izgubo ali zlorabo pravice oziroma na potek časa, za nasprotovanje pravicam zavarovalca, ki zaradi tega nastanejo, kakršna je zlasti pravica do odstopa od pogodbe?

3. Ali je prepovedano, da se zavarovalnica, ki zavarovalcu ni posredovala informacij za potrošnike, oziroma mu je posredovala nepopolne ali napačne informacije za potrošnike, sklicuje na izgubo ali zlorabo pravice ali potek časa, za nasprotovanje pravicam zavarovalca, ki zaradi tega nastanejo, kakršna je zlasti pravica do odstopa od pogodbe?

A. Dejansko stanje in postopek v glavni stvari

Stranki – zavarovalec in zavarovalnica – sta v sporu glede popolne razveljavitve zavarovalne pogodbe, ki je bila sklenjena na podlagi t. i. modela zahtevka.

Tožeča stranka je s toženo stranko v letu 2008 sklenila pokojninsko zavarovanje, vezano na sklad. Pri tem so ji bile ob vložitvi vloge posredovane informacije za potrošnike. Podrobnosti so sporne.

Tožeča stranka je v letu 2020 podala izjavo o odstopu od pogodbe v skladu s členom 8 stare različice Versicherungsvertragsgesetz (zakon o zavarovalnih pogodbah; v nadaljevanju: VVG). Sklicuje se na to, da je bil pouk o pravici do odstopa od pogodbe oblikovno in vsebinsko napačen. Poleg tega svoj odstop od pogodbe opira na okoliščino, da potrebnih informacij za potrošnike ni bilo ali pa so bile nepopolne.

Tožeča stranka iz naslova neupravičene obogatitve zahteva v bistvu vračilo premij, ki so bile vplačane v vmesnem času, in povračilo koristi, ki jih je zavarovalnica dosegla in ustvarila iz njenih premij. Zaradi izračuna nadomestila za doseženo korist tožeča stranka zahteva od tožene stranke podrobne informacije, na primer o razčlenitvi premij, ki jih je plačala tožeča stranka, na posamezne elemente, kot so administrativni stroški, stroški sklenitve, stroški tveganja in znesek varčevanja, in informacije o konkretni uporabi premij.

Tožena zavarovalnica trdi, da je bil pouk o pravici do odstopa od pogodbe pravilen in da so bile posredovane vse bistvene informacije za potrošnike. Zavrača vse zahtevke za informacije, ki jih uveljavlja tožeča stranka. Poleg tega se zavarovalnica sklicuje na izgubo in zlorabo pravice v smislu člena 242 BGB (civilnega zakonika, v nadaljevanju: BGB). Trdi, da se je pogodba brez ugovorov izvrševala dvanajst let. Najkasneje po desetih letih naj bi bilo po njenem mnenju pravno razmerje nesporno. Tako naj bi bil po nemškem pravu celo pri izpodbijanju zaradi naklepne prevare določen rok deset let, ne glede na seznanjenost oškodovanca.

Spor med strankama se nanaša na to, ali je veljavno sodno prakso Sodišča o izgubi in zlorabi pravice pri odstopu od potrošniških posojil mogoče prenesti na zavarovalno pravo.

B. Pravni okvir

Določbe nemškega prava, ki so upoštevne za odločitev o sporu in so veljale ob sklenitvi pogodbe, so:

Člen 8 Gesetz über den Versicherungsvertrag (zakon o zavarovalnih pogodbah; v nadaljevanju: VVG) v stari različici

(1) Zavarovalec lahko svojo izjavo o sklenitvi pogodbe prekliče v obdobju dveh tednov. Odstop od pogodbe mora biti zavarovalnici podan v pisni obliki in ni potrebno, da je obrazložen; za spoštovanje roka zadošča, da je pravočasno odposlan.

(2) Rok za odstop od pogodbe prične teči tedaj, ko zavarovalec v pisni obliki prejme naslednje dokumente:

1. zavarovalno polico in pogodbene določbe vključno s splošni zavarovalnimi pogoji ter nadaljnje informacije v skladu s členom 7(1) in (2) in

2. jasno oblikovan pouk o pravici do odstopa od pogodbe in o pravnih posledicah odstopa od pogodbe, v katerem so zavarovalcu v skladu z zahtevami uporabljenega sredstva za komunikacijo pojasnjene njegove pravice, in ki vsebuje ime in naslov tistega, na katerega je potrebno nasloviti odstop od pogodbe, ter opozorilo o pričetku teka roka in opozorilo na ureditev v odstavku 1, drugi stavek.

Pouk izpolnjuje zahteve iz prvega stavka, točka 2, če se zanj uporabi vzorec, ki ga je Bundesministerium der Justiz (zvezno ministrstvo za pravosodje, Nemčija) objavilo na podlagi uredbe v skladu z odstavkom 5. Zavarovalčev prejem dokumentov v skladu s prvim stavkom je dolžna dokazati zavarovalnica.

Člen 242 Bürgerliches Gesetzbuch (civilni zakonik; v nadaljevanju: BGB)
Izpolnjevanje v dobri veri

Dolžnik mora svoje obveznosti izpolnjevati v dobri veri ob upoštevanju sprejetih poslovnih običajev.

C. Upoštevnost in ozadje vprašanj za predhodno odločanje za sprejetje odločitve

Osrednja tema tega predloga je, ali in v kolikšni meri sta lahko z nacionalnimi predpisi ali nacionalno sodno prakso – Law in Books ter Law in Action – omejena ali ovirana izvrševanje in uveljavljanje pravic zavarovalca, in ali ima zavarovalec pri uveljavljanju svojih zahtevkov zoper zavarovalnico zahtevkov za informacije ali druge olajšave. Zlasti je treba pojasniti, v kolikšni meri je izvrševanje potrošniških pravic v zavarovalnem pravu lahko omejeno. Ali se zavarovalnica lahko sklicuje na izgubo in zlorabo pravice ali potek časa tudi tedaj, ko je bil pouk o pravici do odstopa od pogodbe pomanjkljiv ali pa niso bile podane potrebne informacije za potrošnike?

Glede spora med strankama o podrobnostih – ali je bil pouk o pravici do odstopa od pogodbe oblikovno in vsebinsko pravilen in ali so bile predložene vse potrebne informacije za potrošnike – ta konkretna vprašanja niso predmet predloga, posredovanega Sodišču za sprejetje predhodne odločbe. V prvi vrsti namreč ne gre za vprašanje razlage („interpretation“), temveč za samo uporabo veljavnega prava („application“), za katero so pristojna nacionalna sodišča kot sodišča Unije. Temeljne usmeritve o tem so razvidne iz sodne prakse Sodišča in tudi sodne prakse Bundesgerichtshof (zvezno vrhovno sodišče, Nemčija), tako da je ta vprašanja mogoče razjasniti v pritožbenem postopku (glej že sodbo Sodišča z dne 19. decembra 2019, od C-355/18 do C-357/18 in C-479/18, ECLI:EU:C:2019:1123; glej tudi obširne sklepne predloge generalnega pravobranilca Bobka z dne 2. septembra 2021, C-143/20 in C-213/20, ECLI:EU:C:2021:687).

1. Prvo vprašanje za predhodno odločanje

Za odločitev v zadevi je najprej pomembno vprašanje, ali in v kolikšni meri potrošnik nosi **trditveno in dokazno breme**, ko pred sodiščem uveljavlja upravičene zahtevke na razveljavitev zavarovalne pogodbe, ki ni bila veljavno sklenjena. Ali ima zoper zavarovalnico v zvezi s koristmi, ki jih je zavarovalnica dejansko pridobila iz plačanih premij, morda **zahtevke za informacije**?

a) Na področju življenjskega zavarovanja ni bilo popolne uskladitve. Določitev obsega in meja zahtevkov zavarovalca po uspešnem odstopu od pogodbe je torej prepuščena državam članicam. Pri tem morajo spoštovati načeli enakovrednosti in učinkovitosti.

Po nemškem pravu ima zavarovalec pravico do povrnitve že plačanih premij, zmanjšanih za majhen delež tveganja, ter do nadomestila za doseženo korist. Zavarovalnica, ki je gospodarila z denarjem zavarovalca, je torej dolžna prihodke izplačati zavarovalcu.

To je po pravu Unije dopustno, drugače kakor pri odstopu od posojilnih pogodb, pri katerem s popolno uskladitvijo ni predvidena nadomestitev koristi (za ta primer glej sodbo Sodišča z dne 4. junija 2020, C-301/18, ECLI:EU:C:2020:427).

Doseči je treba pošteno in primerno ravnovesje med upravičenimi interesi zavarovalcev, interesi skupnosti zavarovancev in upravičenimi interesi zavarovalnic in zavarovalniške dejavnosti. Preveriti je treba, ali je z nadomestitvijo koristi takšno ravnovesje v Nemčiji uspešno vzpostavljeno.

b) V skladu z ustaljeno sodno prakso Bundesgerichtshof (zvezno vrhovno sodišče) nosi zavarovalec trditveno in dokazno breme, kadar terjaja nadomestitev koristi, ki jo je zavarovalnica dejansko pridobila iz njegovih premij. V skladu s to prakso mora zavarovalec sklepčno pojasniti in tudi dokazati nastanek in višino dejansko pridobljene koristi. Pri tem se mora opreti na konkreten poslovni izid tožene zavarovalnice (povzeto v Bundesgerichtshof, sodba z dne 29. aprila - IV ZR 5/19, ECLI:DE:BGH:2020:290420UIVZR5.19.0, točka 16).

Bundesgerichtshof (zvezno vrhovno sodišče) je v preteklih letih zavrglo več načinov izračuna in metod, ki so jih potrošniki kot tožeče stranke uporabili za zahtevano samostojno določitev koristi, ki bi jo bilo potrebno nadomestiti.

S standardi, ki jih je postavila nemška sodna praksa, se od zavarovalca zahtevajo obsežna preverjanja in podajanje izčrpnih navedb o dejanskem stanju. Potrošnik bi po tem stališču namreč moral iz sporočil svoje zavarovalnice ali iz javno dostopnih virov, kot so objavljena letna poročila zavarovalnice, ugotoviti poslovni izid zavarovalnice in na primer dobičke sklada ter „Performance“ sklada, kar naj bi nato uporabil kot podlago za svojo tožbo (glej Bundesgerichtshof, sodba z dne 11. novembra 2015 – IV ZR 513/14, točka 50; Thüringer Oberlandesgericht, sodba z dne 31. julija 2020 – 4 U 1245/19, točka 67 in naslednje). Za zavarovalce

je to očitno bistveno prezahtevno. Domnevati je mogoče, da zaradi tega svojih pravic ne uveljavljajo.

Obstajajo torej resni dvomi o združljivosti te sodne prakse z načelom učinkovitosti (glej v zvezi z dokaznim bremenom z vidika nepoštenih pogojev sodbo Sodišča z dne 10. junija 2021, od C-776/19 do C-782/19, ECLI:EU:C:2021:470). Zdi se, da je zavarovalcem zlasti v zvezi z življenjskim zavarovanjem pretirano oteženo izvrševanje pravic, ki jih imajo na podlagi direktiv o varstvu potrošnikov, če sta jim naložena trditveno in dokazno breme.

Načelo učinkovitosti v pravu Unije vsekakor privede do olajšave dokaznega bremena ali celo do obrnjenega dokaznega bremena tedaj, ko bi potrošnik ali na splošno oseba, ki je po pravu Unije upravičenec, težko pridobil dokaze, ker mu relevantne informacije niso dostopne ali pa so mu dostopne le s težavo (glej tudi sodbo Sodišča z dne 4. junija 2015, C-497/13, ECLI:EU:C:2015:357). Klasični mehanizmi civilnega procesnega prava, ki se opirajo na formalno enakost strank in na načelo *actori incumbit probatio*, v tem primeru ne zadoščajo za učinkovito in uspešno uveljavljanje pravic potrošnika. Nazadnje ne smemo prezreti, da potrošnik z odstopom od pogodbe uveljavlja svojo pravico, ki jo ima zaradi storjene kršitve zavarovalnice. Zato bi lahko bila upoštevana tudi logika sankcije.

c) Ali ima potrošnik, če trditveno in dokazno breme vendarle nosi on, v tem primeru – za uravnoteženje – zoper zavarovalnico zahtevek za informacije ali druge olajšave?

Splošna težnja prava Unije je, da mora nasprotna stranka razkriti dokaze – v smislu *disclosure*. To velja na primer za pravo v zvezi s karteli in pravo intelektualne lastnine (glej tudi člen 18 Direktive o zastopniških tožbah za varstvo kolektivnih interesov potrošnikov (EU) 2020/1828).

Zavarovalčev zahtevek za informacije zoper zavarovalnico bi lahko izhajal tudi iz člena 31(1) in dodatka Tretje direktive o življenjskem zavarovanju. Generalna pravobranilka Sharpston je menila, da je pri življenjskem zavarovanju z elementom kapitalne naložbe, pri katerem je višina zavarovalnine odvisna od tega, kako zavarovalnica uporabi premijo, zavarovalnica dolžna zavarovalcu pred sklenitvijo pogodbe zaradi lažjega odločanja – v primeru sprememb pogodbe tudi med trajanjem pogodbe – navesti, za kakšne namene bodo njegove premije uporabljene; v absolutnih zneskih in v odstotkih. Zavarovalcu bi morala biti pojasnjena vsaj upoštevana merila (sklepni predlogi z dne 12. aprila 2014, C-51/13, ECLI:EU:C:2014:1921).

V kolikor je zavarovalnica dolžna že pred sklenitvijo pogodbe – kolikor je mogoče – podati pojasnila o konkretni uporabi vplačanih premij v absolutnih zneskih ali odstotkih, bi lahko bila po sklenitvi pogodbe, ko iz tega zneska premij dejansko pridobiva koristi, še toliko bolj zavezana podati pojasnila o konkretni uporabi premije, da bi omogočila celovito razveljavitev zavarovalne pogodbe.

2. Drugo in tretje vprašanje za predhodno odločanje

Kadar pravica do odstopa od pogodbe izhaja iz tega, da pouka ni bilo ali pa je bil napačen, ali da niso bile podane vse informacije za potrošnike, ki jih je potrebno podati v skladu s pravom Unije, se zavarovalnice in sodišča v Nemčiji v številnih primerih sklicujejo na vidike **izgube in zlorabe pravice**, da bi zavrnila zahtevke za razveljavitev pogodbe ali odškodninske zahtevke, ki se uveljavljajo iz razloga predložitve pomanjkljivih informacij [...] (ni prevedeno) [napotilo na literaturo].

Bundesgerichtshof (zvezno vrhovno sodišče) meni, da je uveljavljanje pravice do odstopa od pogodbe celo v primeru neobstoječega ali, kot je podano v večini primerov, pomanjkljivega pouka o pravici do odstopa od pogodbe nedopustno, če so v posameznem primeru podane posebej otežujoče okoliščine (glej nedaven sklep Bundesgerichtshof z dne 8. septembra 2021 – IV ZR 133/20, ECLI:DE:BGH:2021:080921BIVZR133.20.0, točka 17; glej tudi sodbo Bundesgerichtshof z dne 10. februarja 2021 – IV ZR 32/20, ECLI:DE:BGH:2021:100221UIVZR32.20.0, točki 17 in 18). Enako velja tudi, če niso bile podane potrošniške informacije ali pa so bile podane pomanjkljivo. Sodišča nižje stopnje zelo hitro predpostavijo, da gre za tak izjemen primer.

Po mnenju Bundesgerichtshof (zvezno vrhovno sodišče) očitno zadostuje, da je ravnanje zavarovalca objektivno protislovno: zavarovalec ob sklenitvi pogodbe v roku za odstop od pogodbe, ki mu je bil priznan in o katerem je bil obveščen, ni ukrepal in je redno plačeval dogovorjene zavarovalne premije. Zavarovalec, ki je dalj časa in v lastnem interesu izvajal to ravnanje, pade v protislovje, če pozneje trdi, da pogodba nikoli ni obstajala, in od zavarovalnice, ki se je upravičeno lahko zanesla na obstoj pogodbe, zahteva vračilo plačanih premij. Za uveljavljanje ugovora zlorabe pravice naj nikakor ne bi bili potrebni niti nepošteni nameni niti krivdno ravnanje zavarovalca. Potrebno naj bi bilo le to, da je imetnik pravice s svojim ravnanjem povzročil, da se je druga stranka zanesla na določeno dejansko ali pravno stanje, in je bilo to zanj razvidno in je vredno varstva.

Vendar se zdi, da je to sklicevanje Bundesgerichtshof (zvezno vrhovno sodišče) na pojem dobre vere iz člena 242 BGB problematično glede na kogentno pravo Unije, ki se uporablja prednostno, in upoštevno sodno prakso Sodišča [...] (ni prevedeno) [navedba literature].

Za ugovor zlorabe pravice v skladu z njima veljajo stroge meje in ugovor mora biti posebej utemeljen. Sodišče je v ustaljeni sodni praksi zahtevalo, da mora biti za ugotovitev zlorabe pravice praviloma podan še subjektiven element (glej v zvezi z zastaralnimi roki sodbo Sodišča z dne 10. junija 2021, od C-776/19 do C-782/19, ECLI:EU:C:2021:470, točka 46; glej dalje sodbo Sodišča z dne 19. decembra 2019, od C-355/18 do C-357/18 in C-479/18, ECLI:EU:C:2019:1123, točka 69 in naslednje, glej tudi sodbo Sodišča z dne 19. decembra 2013, C-209/12, EU:C:2013:864, točka 27).

Potrošnik se mora torej zavedati svojih pravic, kar v tem primeru ni bilo tako. Zaradi interesa varstva potrošnikov je omejitev pravic potrošnikov izključena (glej v tem smislu sodbo Sodišča z dne 9. septembra 2021, C-33/20, C-155/20 in C-187/20, ECLI:EU:C:2021:736).

V prid takšnemu v varstvo potrošnikov usmerjenemu stališču govori tudi člen 38 Listine, ki ima tu vsaj predhodni učinek. Člen 38 Listine določa načelo, da politike Unije zagotavljajo visoko raven varstva potrošnikov. S tem je povezana zahteva po optimizaciji. Področje uporabe Listine o temeljnih pravicah – kot *supreme law of the land* in *living instrument* – je v tem primeru odprto, to je, zavezuje in obvezuje tako Evropsko unijo kot njene države članice (člen 51(1) Listine). Posledica uporabe prava Unije – v tem primeru zavarovalnega prava, določenega na ravni celotne Unije – je nujno tudi uporaba temeljnih pravic, ki so zagotovljene z Listino (sodba Sodišča z dne 26. februarja 2013, C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105, točka 21).

Poleg tega se zdi, da bi bilo osnovne trditve sedanje sodne praskе Sodišča v zvezi z izgubo in zlorabo pravice pri odstopu od potrošniških posojil mogoče prenesti na zavarovalno pravo (za podrobnosti glej sodbo Sodišča z dne 9. septembra 2021, C-33/20, C-155/20 in C-187/20, ECLI:EU:C:2021:736).

Sodišče je odločilo, da je prepovedano, da se dajalec kredita v razmerju do potrošnika, ki uveljavlja svojo pravico do odstopa od pogodbe, sklicuje na izgubo pravice, če ena od informacij, ki so v skladu z zadevno direktivo obvezne, ni bila navedena v kreditni pogodbi in tudi naknadno ni bila ustrezno sporočena, pri čemer vprašanje, ali ta potrošnik za svojo pravico do odstopa od pogodbe ni vedel brez svoje krivde, ni pomembno. Enako velja za sklicevanje na zlorabo pravice.

Razviden ni noben prepričljiv razlog, zaradi katerega naj ta sodna praksa ne bi veljala tudi v zavarovalnem pravu.

Nazadnje sodišče opozarja na primerljiv predlog Landgericht Erfurt (deželno sodišče v Erfurtu, Nemčija) z dne 30. decembra 2021 ([...] (ni prevedeno) C-2/22) – v zvezi z modelom zavarovalne police in problematiko izgube in zlorabe pravice.

[...] (ni prevedeno)